

De reconstructie van de middeleeuwse vestingstad

Vestingstad Valken het verleden als to

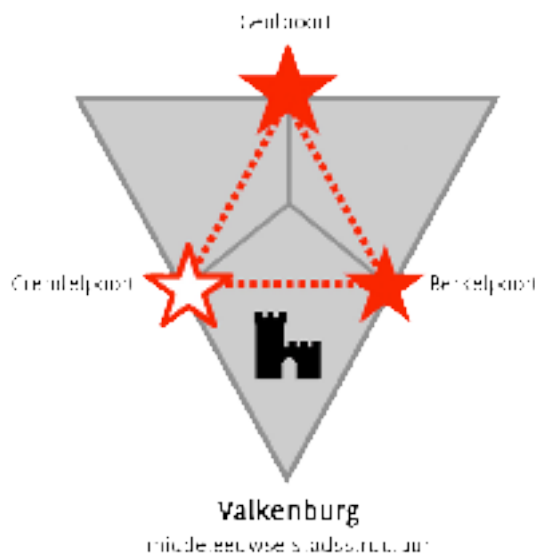
In 2011 schreef de gemeente Valkenburg aan de Geul een prijsvraag uit voor het ontwerpen van een nieuwe stadspoort.

Locatie: op de fundamenten van de lang verdwenen Geulpoort, waarvan de resten bij archeologische opgravingen in beeld gebracht waren. Verder was de opdracht vrij. Op één ding na dan: Valkenburg wenste een historisch ogende poort. Geen glas en staal dus.

burg: ekomst

Het was een opgave die Van Hoogevest Architecten triggerde: wat bezielt een stad om een poort, die ruim 350 jaar uit het stadsbeeld is verdwenen, te willen herbouwen? En hoe plaats je de tijd terug in een stad die ondertussen is doorontwikkeld? We besloten mee te doen en een voor ons passend antwoord op deze opgave te ontwerpen.

Vestingstructuur
Valkenburg.
(beeld: Van Hoogevest
Architecten)

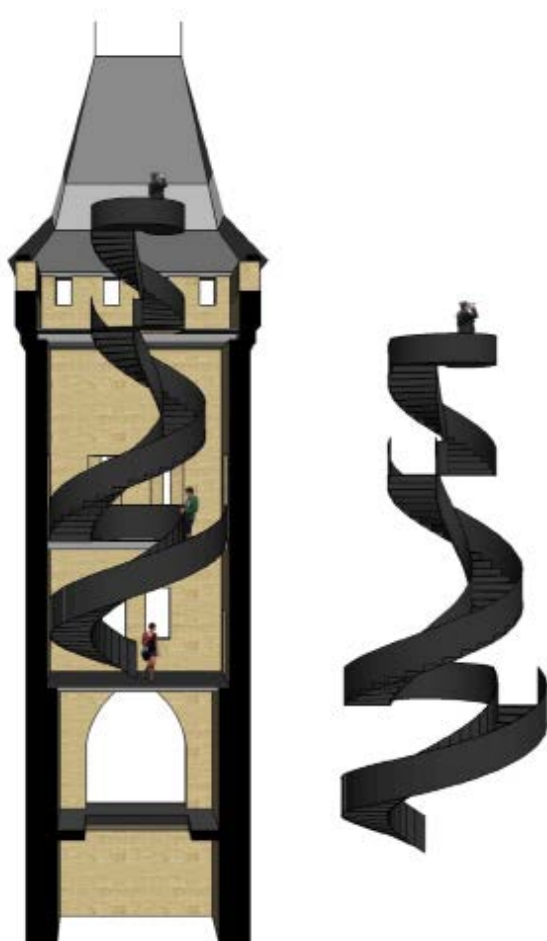

De opgave om de geulpoort te herbouwen komt niet uit de lucht vallen: Valkenburg is jarenlang op zoek geweest naar zijn historische wortels. Iedereen kent de stad als een toeristische trekpleister met mergelgrotten en een kasteelruïne. Minder bekend is dat we hier te maken hebben met één van de oudste steden van Limburg en de enige stad in Nederland met een hoogteburcht. Door jarenlang archeologisch onderzoek is stukje bij beetje de middeleeuwse vestingstad in kaart gebracht. Muren, wallen, torens en poorten bleken tezamen een prachtige wapenschildvormige stad te vormen. Op wat ruïneuze restanten van muren en poorten na was niets hier meer van bewaard gebleven. Begin 21e eeuw besloot Valkenburg om een kwaliteitsslag te maken. Het jarenlange massatoerisme had haar tol geëist: Het ooit zo chique Valckenborgh was gedegradeerd tot het Las Vegas van het zuiden. Naar de visie van Jos Cuijpers van POSD werden de kademuren hersteld, oude rondelen en torens in beeld gebracht en de openbare ruimte heringericht. Over het in beeld brengen van de Geulpoort besloot men verschillende architecten een visie te laten maken.

Visie op de Geulpoort De opgave riep bij ons in eerste instantie veel vragen op. Waarom zou je de Geulpoort herbouwen en wat is zijn functie in de hedendaagse stad? Wat is überhaupt de betekenis van een stadspoort in deze tijd? Is een historisch ogende reconstructie een verantwoorde keuze? Zoekend naar antwoorden realiseerden wij ons dat de herbouw van de Geulpoort niet een op zichzelf staande opgave is. De herbouw van deze lang verdwenen toren maakt nadrukkelijk deel uit van een bredere missie, namelijk het herstel van de middeleeuwse mergelvesting. Voor ons is de nieuwe Geulpoort een oriënterend, duidend en verhalend element in het totaal van de reconstructie van Vestingstad Valkenburg. De Geulpoort

Geulpoort na oplevering.
(foto: Van Hoogevest Architecten)

Doorsnede
Geulpoort en trap.
(beeld: Van Hoogevest
Architecten)

Veldzijde Geulpoort.
(foto: Jos Bauer)

Foto onder:
Panorama Geulpoort.
(foto: Jan Roest)

vertelt verhalen van het Valkenburg van het verleden en het Valkenburg van nu. De Geulpoort is het icoon van het herontdekte Valkenburg en staat symbool voor een zelfbewuste, historische stad.

De Geulpoort vormt een afbakening De poort maakt de overgang van het buiten en het binnen van de middeleeuwse stad duidelijk. Het is essentieel dat de toren niet als een autonome, alzijdige obelisk op het plein staat, maar dat de poort een stadszijde en een veldzijde van elkaar scheidt en tegelijkertijd verbindt. De middeleeuwse stad bestaat uit afgebakende ruimtes. Pleinen hebben wanden nodig om een duidelijk karakter en intimiteit te krijgen. Daarom was het essentieel om met de Geulpoort ook delen van de weermuur te herbouwen. Deze versterken de beleving van de schaal van de middeleeuwse stad en geven de poort een leesbare stads- en veldzijde. De oude, brede brug is vervangen door een smalle brug, zodat ieder door de poort de stad binnengaat.

De Geulpoort vertelt verhalen De aanwezigheid van de Geulpoort in het hart van het hedendaagse Valkenburg vertelt het verhaal van de middeleeuwse stad. De verschijningsvorm en materialisatie vertellen het verhaal van de enige mergelvesting die Nederland heeft. Daarnaast vertelt de poort verhalen van het Valkenburg van nu: hij laat toeristen met Valkenburg kennismaken op verschillende hoogtes. In het poortlichaam is een slakkenhuisvormige stalen trap ontworpen die de hedendaagse functie van de poort representeert. Al wandelend stijgt de bezoeker boven de stad uit en krijgt steeds nieuwe gezichtspunten. Het stratenpatroon, de hoogteburcht, de andere poorten en tenslotte, door het panoramavenster in de kap, het prachtige mergellandschap. Een kadetrap geeft de bezoeker de mogelijkheid om af te dalen tot het waterniveau van de snelstromende Geul. De Geulpoort openbaart de identiteiten van Valkenburg. Wil je kennismaken met Valkenburg, dan moet je de Geulpoort beklimmen!

De hedendaagse functie van de poort is dus die van een icoon: de poort vertegenwoordigt de identiteiten van de stad. De kenmerkende vorm geeft een oriëntatiepunt binnen de stad en niemand die Valkenburg bezoekt kan om de Geulpoort heen. De poort is nu al de spil in het openbare leven van Valkenburg, aan de stadszijde is een stadspodium voor evenementen en de nieuwe Prins Carnaval is vanuit het poortlichaam uitgeroepen.

Vormgeving, materialisering en detaillering In het ontwerp van de Geulpoort is gezocht naar een harmonie tussen historische feiten en hedendaagse interpretatie. De gemeente Valkenburg had een wetenschappelijke commissie ingesteld, bestaande uit Fons Asselbergs, Camille Oostwegel, Jos Cuijpers en archeologen Tom Bouwer en Henk Kwakkernaat. Deze commissie adviseerde, stuurde en stimuleerde het ontwerpproces. De basis van het ontwerp is gevormd door feitelijkheden: archeologische resten, gegevens uit historische teksten en een enkele oude tekening. Op basis van deze gegevens is gezocht naar een aannemelijke, maar hedendaagse interpretatie van de Geulpoort. Alle onderdelen die met de poort als historische verschijning te maken hebben zijn ook uitgevoerd in historische materialen. Vanuit historische geschreven bronnen wisten we dat de poort een behoorlijke hoogte had, maar de exacte

hoogte is bepaald door stadsprofielen uit te tekenen. De profilering die bekend was vanuit de opgraving is overgenomen, overige profileringen zijn bewust abstract gehouden. Alle onderdelen die te maken hebben met de hedendaagse functie van de poort zijn contrasterend uitgevoerd in staal. Door grote, vierkante gaten lopen bezoekers door de muren het poortlichaam in, daar leidt een indrukwekkende stalen trap naar het glazen panoramavenster in de kap. De aangebouwde kiosk is eveneens uitgevoerd in glas en staal. Zo is een balans ontstaan tussen de historische verschijning en het hedendaags gebruik.

Reconstructie Grendelpoort In directe samenhang met de herbouw van de Geulpoort maakten we een visie voor de completering van de ruïneuze stomp van de Grendelpoort. Van deze vroeg 14e-eeuwse stadspoort resteerde, sinds de verwoesting in de 17e eeuw, slechts de onderste meters die geheel ingekapseld lagen tussen de aangrenzende bebouwing. Het herstel van de contour van de poort was essentieel voor de beleving van de middeleeuwse stad. Bij de Grendelpoort hadden we, anders dan bij de Geulpoort, te maken met het completeren van een middeleeuwse ruïne. Hier zijn alle feitelijk bekende delen aangevuld in mergel (zoals de hoogte van de twee torens) en alle delen, die niet helder te herleiden waren, uitgevoerd in hout. De houten poortkamer hangt dus als een rugzak over de ruïneuze resten heen en laat daarmee het verhaal van de ruïne in tact.

De visie in de praktijk Nu de poorten herbouwd zijn rest de vraag: is deze aanpak de juiste geweest? Het effect van de gezamenlijke ingrepen op de historische binnenstad is verbluffend. De stad heeft weer de schaal en maat van een vesting. De poorten en muurwerken omhullen en maken de stad compact. Het verhaal van Valkenburg is niet langer een verhaal uit boeken, het verhaal ligt nu op straat. Gedurende het proces hebben we de plannen voortdurend moeten legitimeren en verdedigen. Het lijkt erop dat men tegenwoordig alleen in de begrippen historiserend en contrasterend bouwen kan denken. We denken dat de essentie van bouwen veel dieper ligt dan in deze oppervlakkige begrippen. We moeten deze nieuwe, hedendaagse ingrepen zien als onderdeel van het geheel. We hebben gewerkt aan een nieuwe harmonie en aan een harmonieus contrast binnen Vestingstad Valkenburg. We hebben historische verhalen verteld en nieuwe verhalen toegevoegd. We weten zeker: de poort die er nu staat is niet dezelfde als de oorspronkelijke Geulpoort. Een oppervlakkige kijker zal denken dat deze Geulpoort er al eeuwen staat en bekommert zich daar niet om. De betere kijker zal zich gaan afvragen waar hij nu precies naar kijkt en zal daar al kijkend antwoorden op vinden. De vestingstad is geen beeld maar een beleving. Wil je echt goed kunnen beoordelen of het werk geslaagd is dan moet je ter plaatse gaan kijken of het werkt.

Opvallend is dat de Valkenburgers de vestingstad weer omarmd hebben. De luide protesten zijn opgedroogd en op Kerstavond stonden de drie grootste tegenstanders van het poortenproject bij de burgemeester en de stadsarcheoloog voor de deur met wijn en bloemen en excuses voor hun jarenlange protest. Het is zoals de tekst die we op de gedenksteen hebben laten plaatsen zegt: Wie geen dromen heeft, heeft evenmin een werkelijkheid.

Ron Verduijn is architect bij Van Hoogevest Architecten.

*Van boven naar beneden:
Oude situatie Grendelpoort.*

*Impressie veldzijde
Grendelpoort.
(beeld: Van Hoogevest
Architecten)*

*Linksonder:
Grendelpoort.
(foto: Henk Kwakernaat)*

*Rechtsonder:
Nieuwe situatie
Grendelpoort.
(foto: Hubert Haenen)*

